

Latvijas Republikas tiesībsargs

Baznīcas iela 25, Rīga, LV-1010, tālr.: 67686768, fakss: 67244074, e-pasts: tiesibsargs@tiesibsargs.lv, www.tiesibsargs.lv

Rīgā

2016. gada 26. septembrī Nr. 1-6/11
Uz 19.08.2016. Nr. 1-04/314-pav

**Latvijas Republikas Satversmes tiesas
tiesnesim Kasparam Balodim**
Jura Alunāna ielā 1
Rīgā, LV-1010

Par viedokli lietā Nr.2016-08-01

Tiesībsarga birojā ir saņemts Latvijas Republikas Satversmes tiesas tiesneša Kaspara Baloža 2016. gada 19. augusta lēmums, ar kuru tiesībsargs atzīts par pieaicināto personu lietā Nr.2016-08-01 “Par likuma “Par nekustamā īpašuma “Kaktiņi”, Lēdmanes pagastā, Lielvārdes novadā, daļu atsavināšanu sabiedrības vajadzībām - valsts autoceļa E22 posma Rīga (Tīnūži)–Koknese rekonstrukcijas projekta īstenošanai” atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 105.pantam”, kas ierosināta pēc [...] (turpmāk arī – pieteicēja) konstitucionālās sūdzības. Ar šo lēmumu tiesībsargs ir uzaicināts rakstveidā izteikt viedokli par jautājumiem, kuriem pēc viņa ieskata minētajā lietā varētu būt nozīme.

1. Izvērtējot pieteicējas un Saeimas argumentus, tiesībsargs pauž viedokli, ka Saeima nepamatoti uzskata, ka pieteicēja neapstrīd lēmumu, kuru konkrētajā piespiedu atsavināšanas procesā pieņem Saeima, līdz ar to Saeima nepamatoti neanalizē Saeimas rīcību un vērtējumu attiecībā uz nekustamā īpašuma atsavināšanas priekšnoteikumu pārbaudi. Tiesībsargs uzskata, ka pieteicēja apstrīd Saeimas lēmumu, apšaubot, vai konkrētajam gadījumam Saeimai bija jāpiemēro izņēmuma raksturs, par ko liecina, piemēram, pieteicējas apsvērumi konstitucionālās sūdzības 6. lappuses 5.rindkopā un 7. lappuses 1.rindkopā. Līdz ar to konkrētajā gadījumā lieta ir skatāma pēc būtības.

Centrālais jautājums, kas šajā lietā ir izvērtējams, - vai Sabiedrības vajadzībām nepieciešamā nekustamā īpašuma atsavināšanas likumā¹ noteiktā labprātīgas atsavināšanas procedūras nerealizēšana un tādējādi vienošanās nepanākšana, var būt par apstākli (iemeslu) tam, ka speciālais likums par konkrēta nekustamā īpašuma atsavināšanu (konkrētajā gadījumā likums “Par nekustamā īpašuma “Kaktiņi”, Lēdmanes pagastā, Lielvārdes novadā, daļu atsavināšanu sabiedrības vajadzībām - valsts autoceļa E22 posma Rīga (Tīnūži)–Koknese rekonstrukcijas projekta īstenošanai” (turpmāk arī – Nekustamā īpašuma “Kaktiņi” atsavināšanas likums)) var

¹ Šajā viedoklī ir runa par Sabiedrības vajadzībām nepieciešamā nekustamā īpašuma atsavināšanas likuma redakciju, kas bija spēkā līdz 2016. gada 1. jūnijam, ņemot vērā šī likuma pārejas noteikumu 5.punkta nosacījumus un konkrētā atsavināšanas procesa faktiskos apstākļus.

tikt atzīts par neatbilstošu Satversmes 105. panta ceturtnā teikuma prasībām. Proti, vai, nerealizējot Sabiedrības vajadzībām nepieciešamā nekustamā īpašuma atsavināšanas likumā noteikto procedūru par labprātīgu vienošanos, ir pamats atzīt, ka ir iestājies izņēmuma gadījums speciālā likuma pieņemšanai par piespiedu īpašuma atsavināšanu sabiedrības vajadzībām.

1.1. Lai atbildētu uz šo jautājumu, tiesībsarga skatījumā, vispirms ir jānoskaidro, vai un kāda ir nozīme sabiedrības vajadzībām nepieciešamā nekustamā īpašuma atsavināšanas procesam no privātpersonas (īpašnieka) tiesību viedokļa pirms piespiedu atsavināšanas.

Satversmes komentāros atzīts, ka Satversmes 105. panta ceturtais teikums neparedz valstij pienākumu pirms piespiedu atsavināšanas sabiedrības vajadzībām piedāvāt īpašniekam noslēgt līgumu par īpašuma labprātīgu atsavināšanu. Tomēr Sabiedrības vajadzībām nepieciešamā nekustamā īpašuma atsavināšanas likums paredz, ka nekustamā īpašuma piespiedu atsavināšana notiek tikai tad, ja neizdodas noslēgt līgumu par nekustamā īpašuma labprātīgu atsavināšanu. Šādai pieejai pamatā ir likumdevēja vēlme pēc iespējas saudzēt personas tiesības gadījumos, kuros sabiedrības vajadzības nav iespējams nodrošināt bez nekustamā īpašuma atsavināšanas. Normatīvais regulējums, saskaņā ar kuru prioritāte ir labprātīgai atsavināšanai, negarantē īpašniekiem iespēju īpašumu paturēt, tomēr labprātīgas atsavināšanas procesā īpašniekam var būt lielākas iespējas panākt labvēlīgākus atsavināšanas nosacījumus². Arī Satversmes tiesa ir norādījusi, ka mērķis, kam kalpo Satversmes 105. panta noteikums par īpašuma piespiedu atsavināšanu uz atsevišķa likuma pamata, ir aizsargāt personas pamattiesības no iespējamās valsts pārvaldes iestāžu patvaļas³.

No šīm atziņas secināms, ka īpašuma atsavināšanas sabiedrības vajadzībām process pirms piespiedu atsavināšanas ir vērst uz privātpersonas tiesību ievērošanu. Tātad šim procesam ir būtiska nozīme, vērtējot, vai ir piemērojama Satversmes 105. panta ceturtnā teikumā paredzētā galējā – piespiedu atsavināšanas, procedūra. Šī procedūra kā nozīmīga ir atzīta ne tikai tiesību doktrīnā, bet arī pats likumdevējs to ar Sabiedrības vajadzībām nepieciešamā nekustamā īpašuma atsavināšanas likumu ir atzinis kā priekšnosacījumu piespiedu atsavināšanai⁴.

1.2. Nākamais jautājums, kas šīs lietas ietvaros ir noskaidrojams, kādus nosacījumus likumdevējs ir paredzējis likumā attiecībā uz labprātīgas vienošanos par nekustamā īpašuma atsavināšanu sabiedrības vajadzībām.

Saskaņā ar Sabiedrības vajadzībām nepieciešamā nekustamā īpašuma atsavināšanas likuma 11. panta pirmo daļu institūcija nekavējoties, bet ne vēlāk kā 10 dienu laikā pēc lēmuma par sabiedrības vajadzību nodrošināšanai nepieciešamā nekustamā īpašuma atsavināšanas ierosināšanu pieņemšanas nosūta nekustamā īpašuma īpašniekam (..) paziņojumu ar uzaicinājumu 30 dienu laikā no dienas, kad tas saņemts (..) paziņot par iespēju noslēgt līgumu par nekustamā īpašuma labprātīgu atsavināšanu. Savukārt šī panta trešā daļa paredz, - ja nekustamā īpašuma īpašnieks šā panta pirmajā daļā minētajā termiņā piekrīt nekustamā īpašuma labprātīgai atsavināšanai, viņš un institūcija šīs institūcijas noteiktajā termiņā noslēdz līgumu par nekustamā īpašuma labprātīgu atsavināšanu par institūcijas noteikto atlīdzību. Institūcijas noteiktais termiņš nedrīkst būt īsāks par diviem mēnešiem, skaitot no dienas, kad nekustamā īpašuma īpašniekam izsniegts līguma projekts.

Sabiedrības vajadzībām nepieciešamā nekustamā īpašuma atsavināšanas likuma 12. pants nosaka, ka līgumā par nekustamā īpašuma labprātīgu atsavināšanu institūcija un nekustamā īpašuma īpašnieks vienojas par:

- 1) atlīdzības kompensācijas veidu un kārtību;
- 2) nekustamā īpašuma apgrūtinājumu un nastu (tai skaitā nomas un īres līgumi un hipotēkas) dzēšanas un izbeigšanas kārtību;
- 3) nekustamā īpašuma atbrīvošanas kārtību un termiņiem;
- 4) citiem jautājumiem, lai nodrošinātu efektīvu nekustamā īpašuma iegūšanu valsts vai pašvaldības īpašumā.

² Sk. Latvijas Republikas Satversmes komentāri, VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības K.Balodis, 105. panta komentārs, 477.lp.

³ Sk. Satversmes tiesas 2005. gada 16. decembra sprieduma lietā Nr. 2005-12-0103 22.2. punktu.

⁴ Sk. Sabiedrības vajadzībām nepieciešamā nekustamā īpašuma atsavināšanas likuma 11., 12. un 26. pantu.

Sabiedrības vajadzībām nepieciešamā nekustamā īpašuma atsavināšanas likuma 26. pants paredz, ka institūcija atlīdzību izmaksā bezskaidras naudas norēķinu veidā vai, vienojoties ar nekustamā īpašuma īpašnieku, izmanto citu taisnīgu atlīdzības kompensācijas veidu:

- 1) piedāvājot citu līdzvērtīgu nekustamo īpašumu;
- 2) daļu no atlīdzības izmaksājot naudā un daļu kompensējot ar citu nekustamo īpašumu;
- 3) izmantojot citu abām pusēm izdevīgu atlīdzības kompensācijas veidu.

Minētās tiesību normas paredz galvenos nosacījumus attiecībā uz labprātīgu īpašuma atsavināšanu sabiedrības vajadzību nodrošināšanai. Īpašuma labprātīgas atsavināšanas pamatā ir īpašnieka un valsts (iestādes) vienošanās.

1.3. Nākamais jautājums, kam ir būtiska nozīme, vērtējot konkrēto lietu, - kādas ir īpašnieka un valsts iestādes, kas ierosina atsavināšanas procesu, tiesības un pienākumi, īstenojot labprātīgas vienošanās procesu.

Visupirms ir vērojama uzmanība uz tiesību doktrīnā atzīto, ka visos gadījumos atlīdzības noteikšanai ir jāievēro vairāki principi, kas secināmi no Satversmes 105. panta ceturrtā teikuma. Atlīdzībai, kuru personai ir tiesības saņemt, visupirms ir jābūt taisnīgai, un tā nedrīkst būt noteikta patvaļīgi. Atlīdzība ir jāizmaksā naudā. Atlīdzības kompensēšana ar citām mantiskajām vērtībām, piemēram, atvasināmajam nekustamajam īpašumam līdzvērtīgu nekustamo īpašumu, ir pieļaujama tikai tad, ja īpašnieks tam piekrīt⁵.

1.3.1. Vērtējot jautājumu, vai īpašniekam ir tiesības kā taisnīgu atlīdzību prasīt atsavināmā nekustamā īpašuma vietā citu nekustamo īpašumu, jānorāda sekojošais.

Satversmes 105. panta ceturtais teikums nosaka, ka īpašuma piespiedu atsavināšana sabiedrības vajadzībām pieļaujama tikai izņēmuma gadījumos uz atsevišķa likuma pamata pret taisnīgu atlīdzību. Lai arī Satversmes 105. panta ceturtais teikums regulē nekustamā īpašuma atsavināšanas stadiju, kad tas tiek atsavināts ar likumu, tomēr šī norma paredz būtisku principu, proti, ka privātpersonai ir tiesības prasīt un saņemt taisnīgu atlīdzību par nekustamā īpašuma atsavināšanu sabiedrības vajadzībām.

Jānorāda, ka šis princips caurvij visu nekustamā īpašuma atsavināšanas procesu. Tas izriet no Sabiedrības vajadzībām nepieciešamā nekustamā īpašuma atsavināšanas likuma 11., 12. un 26. panta, kas, kā jau tika minēts, nosaka nekustamā īpašuma atsavināšanas procedūras stadiju pirms speciālā likuma pieņemšanas (pušu labprātīgas vienošanās stadija).

Līdz ar to taisnīgas atlīdzības saņemšanas princips attiecināms uz visu nekustamā īpašuma atsavināšanas procesu.

Slēdzot līgumu par nekustamā īpašuma labprātīgu atsavināšanu institūcija un nekustamā īpašuma īpašnieks, cita starpā vienojas par atlīdzības kompensācijas veidu un kārtību⁶. Savukārt Sabiedrības vajadzībām nepieciešamā nekustamā īpašuma atsavināšanas likuma 26. panta 1.punkts nosaka, ka institūcija atlīdzību izmaksā bezskaidras naudas norēķinu veidā vai, vienojoties ar nekustamā īpašuma īpašnieku, izmanto citu taisnīgu atlīdzības kompensācijas veidu, t.sk. piedāvājot citu līdzvērtīgu nekustamo īpašumu.

Tātad vienošanās pamatā jābūt no Satversmes 105. panta ceturrtā teikuma izrietošajam taisnīgas atlīdzības principam, t.sk. attiecībā uz atlīdzības kompensācijas veidu. Tā kā likumdevējs ir paredzējis, ka šī principa ievērošanu privātpersonai ir tiesības prasīt ne tikai piespiedu atsavināšanas stadijā, bet arī labprātīgās vienošanās stadijā, tad atzīstams, ka īpašniekam ir tiesības prasīt kā taisnīgu atlīdzību atsavināmā nekustamā īpašuma vietā citu nekustamo īpašumu, piemēram, izsakot attiecīgu lūgumu atbildē uz institūcijas nosūtīto paziņojumu noslēgt līgumu par nekustamā īpašuma labprātīgu atsavināšanu.

Īpašnieka tiesības kā taisnīgu atlīdzību prasīt atsavināmā nekustamā īpašuma vietā citu nekustamo īpašumu izriet arī no normā paredzētā nosacījuma par vienošanos. Proti, tā kā vienošanās pamatā no civiltiesiskā viedokļa ir līdzēju līdztiesības princips, tad katrai no pusēm ir tiesības paust savu gribu slēgt vienošanos par likumā noteikto taisnīgas atlīdzības kompensācijas veidu.

⁵ Sk. Latvijas Republikas Satversmes komentāri, VIII nodaļa. Civīļa pamattiesības K.Balodis, 105. panta komentārs, 478.lp.

⁶ Sk. Sabiedrības vajadzībām nepieciešamā nekustamā īpašuma atsavināšanas likuma 12. panta 1.punktu.

Ievērojot minēto, tiesībsargs uzskata, ka tiesības atsavināmā nekustamā īpašuma īpašniekam kā taisnīgu atlīdzību prasīt atsavināmā nekustamā īpašuma vietā citu nekustamo īpašumu izriet no Satversmes 105. panta ceturtajā teikumā nostiprinātā taisnīgas atlīdzības principa un no Sabiedrības vajadzībām nepieciešamā nekustamā īpašuma atsavināšanas likuma 11., 12. un 26. panta.

1.3.2. Vērtējot jautājumu, kādas ir valsts iestādes, kas ierosina atsavināšanas procesu, tiesības un pienākumi, īstenojot labprātīgas vienošanās procesu, norādāms sekojošais.

No Sabiedrības vajadzībām nepieciešamā nekustamā īpašuma atsavināšanas likuma 26.panta cita starpā izriet, ka – ja īpašnieks ir izteicis lūgumu vienoties par citu taisnīgu atlīdzības kompensācijas veidu, valsts institūcijai nav pienākuma visos gadījumos apmierināt īpašnieka lūgumu, bet ir pienākums vērtēt šo lūgumu un piedāvāt lūgto kompensācijas veidu, ja tas ir iespējams, un ar saprātīgu pamatojumu noraidīt attiecīgu lūgumu, ja to apmierināt nav iespējams. Galvenais šajā procesā, tiesībsarga skatījumā, ir patiesi noorganizēts un jēgpilns, nevis formāls vērtēšanas process. Tikai izvērtēts piedāvājums var būt nosacījums atteikumam izmantot citu taisnīgu atlīdzības kompensācijas veidu.

Šāds vērtēšanas pienākums institūcijai cita starpā izriet no uzklausišanas pienākuma atsavināšanas procesa ietvaros, ko atzinusi kā nozīmīgu gan Satversmes tiesa, gan Eiropas Cilvēktiesību tiesa, gan Eiropas Savienības tiesa⁷.

Atteikums bez pienācīga izvērtējuma, it īpaši, ja to lūdz īpašnieks, tiesībsarga skatījumā, nonāk pretrunā ar patvaļas aizlieguma principu un privātpersonas tiesību ievērošanas principu, uz kura ievērošanu, kā jau tika minēts, ir vērsts atsavināšanas process.

1.4. Nākamais jautājums, kam ir būtiska nozīme, vērtējot konkrēto lietu, - vai un kā likumdevējam ir jāvērtē atsavināšanas process pirms piespiedu atsavināšanas.

Par likumdevēja rīcību vairākkārt ir sniegusi vērtējumu Satversmes tiesa. Tā ir norādījusi, ka mērķis, kam kalpo Satversmes 105. panta noteikums par īpašuma piespiedu atsavināšanu uz atsevišķa likuma pamata, ir aizsargāt personas pamattiesības no iespējamās valsts pārvaldes iestāžu patvaļas. Vārds “atsevišķs” šajā gadījumā interpretējams ne vien formāli gramatiski, bet visupirms tieši pēc būtības. Pieņemot šādu atsevišķu likumu, likumdevējam īpaša uzmanība ir jāpievērš visiem lietas apstākļiem, jānoskaidro, vai īpašuma atsavināšana patiešām notiek izņēmuma gadījumā un kalpo valsts vai sabiedriskajām vajadzībām, kā arī jāpārlicinās, vai šī atsavināšana notiek pret taisnīgu atlīdzību⁸.

Satversme tiesa arī ir norādījusi, - apstākļi, ka lēmums par īpašuma piespiedu atsavināšanu tiek pieņemts ar likumu, neatbrīvo no pienākuma veikt tā izvērtējumu un sniegt pamatojumu. Pamatojumam nav jābūt ietvertam likuma tekstā, tomēr no likumprojekta izstrādes materiāliem (..) jāgūst apstiprinājums tam, ka privātpersonas izteiktie iebildumi ir izvērtēti un to neievērošanai ir saprātīgs pamatojums⁹.

Veicot nekustamā īpašuma piespiedu atsavināšanu, tiesības uz īpašumu tiek ierobežotas visbūtiskākajā veidā. Līdz ar to likumdevējam ir jābūt pārliecinātam par to, ka citu risinājumu sabiedrības interešu nodrošināšanai nav un īpašums patiešām tiek atsavināts izņēmuma gadījumā¹⁰.

Nekustamā īpašuma atsavināšanas izņēmuma raksturu nosaka (..) konkrētās lietas apstākļi. Nosacījums, ka īpašumu var atsavināt vienīgi izņēmuma gadījumā, nozīmē, ka atsavināšanas mērķi nevar sasniegt un pienācīgi īstenojot ne ar kādiem citiem līdzekļiem. Tāpat tas nozīmē, ka īpašuma piespiedu atsavināšana nedrīkst kļūt par ierastu valsts vajadzību nodrošināšanas praksi. Katra īpašuma atsavināšana aplūkojama kā izņēmuma gadījums, un šādu pieeju palīdz nodrošināt atbilstošas procedūras ievērošana¹¹.

⁷ Sk. atsauces Satversmes tiesas 2009. gada 21. oktobra sprieduma lietā Nr.2009-01-01. 11.3.punktā.

⁸ Sk. Satversmes tiesas 2005. gada 16. decembra sprieduma lietā Nr. 2005-12-0103 22.2. punktu.

⁹ Satversmes tiesas 2009.gada 21.oktobra sprieduma lietā Nr.2009-01-01. 11.3.punktu.

¹⁰ Sk. Satversmes tiesas 2009.gada 21.oktobra sprieduma lietā Nr.2009-01-01, 13.3.punktu.

¹¹ Sk. Satversmes tiesas 2009.gada 21.oktobra sprieduma lietā Nr.2009-01-01 13.punktu.

No minētajām atziņām secināms, ka likumdevējs, pieņemot likumu par piespiedu atsavināšanu, nevar atsavināšanas jautājumu vērtēt formāli, likumdevējam ir pienākums raudzīties uz visu atsavināšanas procesu kopumā un novērtēt, vai tajā ir ievērota Sabiedrības vajadzībām nepieciešamā nekustamā īpašuma atsavināšanas likumā noteiktā procedūra. Šādu secinājumu apstiprina arī Saeima savā atbildes rakstā, norādot, ka, pieņemot likumu par konkrēta īpašuma atsavināšanu sabiedrības vajadzībām, Saeima uzklausa visas iesaistītās puses, izvērtē līdzšinējo atsavināšanas procesu, institūcijas pieņemto lēmumu pamatojumu un lemj tikai par to, vai attiecīgais īpašums ir atsavināms piespiedu kārtā konkrētu sabiedriski nozīmīgu funkciju veikšanai¹². Tiesībsarga skatījumā, Saeima, izvērtējot to, vai nekustamais īpašums ir atsavināms sabiedrības vajadzībām, nevar aprobežoties tikai ar to, ka pārliecinās, vai noteiktais atlīdzības apmērs ir taisnīgs.

Tiesībsargs vēlas papildus norādīt, ka piespiedu atsavināšanas procesā likumdevējam ir gala vārds par galējā līdzekļa piemērošanu – par speciālā likuma par piespiedu atsavināšanu pieņemšanu. Nebūtu saprātīgi uzskatīt, ka likumdevēja uzdevums aprobežojas tikai ar noteiktu apstākļu vērtēšanu, nelūkojot atsavināšanas procesu kopumā. Tas, ka likumdevējam cita starpā ir jāvērtē atsavināšanas procesa iepriekšējā stadija izriet ne tikai no uzklauses pienākuma, bet arī no “līdzsvara un atsvara” (*checks and balances*) sistēmas principiem, kontrolējot izpildvaras rīcību¹³. Tādējādi likumdevējs arī veicina un vairo privātpersonas uzticēšanos valstij, rada pārliecību, ka valsts nopietni attiecas pret cilvēktiesību ievērošanu.

Ievērojot minēto, tiesībsargs secina - ja Sabiedrības vajadzībām nepieciešamā nekustamā īpašuma atsavināšanas likumā noteiktā labprātīgas atsavināšanas procedūra netiek realizēta vai pienācīgi netiek realizēta, un ja likumdevējs, lemjot, vai konkrētā gadījumā ir piemērojama īpašuma atsavināšana piespiedu kārtā, nav pienācīgi to izvērtējis, speciālais likums par konkrēta nekustamā īpašuma atsavināšanu var tikt atzīts par neatbilstošu Satversmes 105. panta ceturrtā teikuma prasībām.

2. Kā jau tika minēta, nekustamā īpašuma atsavināšanas izņēmuma raksturu nosaka (...) konkrētās lietas apstākļi¹⁴, līdz ar to, vērtējot pieteicējas gadījumu, būtiska nozīme ir konkrētās lietas faktiskajiem apstākļiem.

Tiesībsargs savu viedokli balsta uz materiāliem, kas ir tiesībsarga rīcībā viedokļa sniegšanas brīdī¹⁵.

2.1. Nekustamā īpašuma “Kaktiņi” atsavināšanas likuma anotācijā norādīts: “Valsts akciju sabiedrība “Latvijas Valsts ceļi” (turpmāk – LVC) 2014. gada 27. augustā saskaņā ar Sabiedrības vajadzībām nepieciešamā nekustamā īpašuma atsavināšanas likuma 11. pantā noteikto nosūtīja nekustamā īpašuma īpašnieci paziņojumu Nr. 3/2/3563 ar uzaicinājumu 30 dienu laikā no dienas, kad tas saņemts, paziņot par iespēju noslēgt līgumu par nekustamā īpašuma labprātīgu atsavināšanu. Paziņojumam tika pievienota rīkojuma Nr.445 izdruka, pirkuma līguma projekts un zemes vienības ar kadastra apzīmējumu 7476 001 0013 sadales skice. Pēc minētā paziņojuma saņemšanas nekustamā īpašuma īpašniece (2014.gada 1.septembrī)¹⁶ izteica piedāvājumu mainīt atsavināmās nekustamā īpašuma daļas. Papildus nekustamā īpašuma īpašniece norādīja, ka nekustamā īpašuma īpašniece ir panākusi ar Ogres novada pašvaldību vienošanos par iespējamo nekustamo īpašumu maiņu. LVC 2014.gada

¹² Sk. Saeimas atbildes raksta 5.lp. 2.rindkopu.

¹³ Kā jau šajā viedoklī tika norādīts uz Satversmes tiesas atziņām, ka mērķis, kam kalpo Satversmes 105. panta noteikums par īpašuma piespiedu atsavināšanu uz atsevišķa likuma pamata, ir aizsargāt personas pamattiesības no iespējamās valsts pārvaldes iestāžu patvaļas, sk. Satversmes tiesas 2005. gada 16. decembra sprieduma lietā Nr. 2005-12-0103 22.2. punktu.

¹⁴ Sk. Satversmes tiesas 2009.gada 21.oktobra sprieduma lietā Nr.2009-01-01 13.punktu.

¹⁵ Konstitucionālā sūdzībā, Saeimas atbildes raksts, Nekustamā īpašuma “Kaktiņi” atsavināšanas likuma anotācija, Saeimas mājas lapā pieejamie šo likumu pavadošie materiāli, t.sk. Satiksmes ministrijas 2015.gada 2.oktobra vēstule Nr.03-01.3/4122, Ogres novada pašvaldības 2015.gada 9.septembra vēstule Nr.1-12.1/997, pieteicējas iesniegums Saeimai un Satiksmes ministrijai, stenogrammas u.c., [http://titania.saeima.lv/LIVS12/SaeimaLIVS12.nsf/webAll?SearchView&Query=%28\[Title\]=*kakti%C5%86i*%29&SearchMax=0&SearchOrder=4](http://titania.saeima.lv/LIVS12/SaeimaLIVS12.nsf/webAll?SearchView&Query=%28[Title]=*kakti%C5%86i*%29&SearchMax=0&SearchOrder=4)

¹⁶ Sk. Satiksmes ministrijas 2015. gada 2. oktobra vēstules Nr.03-01.3/4122 20.punktu.

17.septembrī nosūtīja Ogres novada pašvaldībai vēstuli ar lūgumu sniegt informāciju par minēto vienošanos. Ogres novada pašvaldība savā atbildē norādīja, ka nekāda vienošanās ar [...] par nekustamo īpašumu maiņu nav noslēgta un nevar tikt noslēgta, jo saskaņā ar likuma "Par pašvaldībām" 14.panta pirmās daļas 2.punktu pašvaldība iegūt īpašumā nekustamo mantu ir tiesīga tikai pašvaldības funkciju izpildei, bet Ogres novada pašvaldības funkciju izpildei nekustamais īpašums, kas atrodas Lielvārdes novada teritorijā, nav nepieciešams. Pēc Ogres novada pašvaldības vēstules saņemšanas LVC 2014.gada 13.oktobrī nosūtīja nekustamā īpašuma īpašnieci skaidrojumu par minēto situāciju un atkārtotu lūgumu noslēgt pirkuma līgumu. Atbilde uz 2014.gada 13.oktobra vēstuli nav saņemta.

LVC kopš atsavināšanas procesa uzsākšanas brīža vairākkārtīgi (24.10.2012 LVC vēstule Nr. 3.2/3274, 31.01.2013 LVC vēstule Nr. 3.2/384, 03.09.2013 LVC vēstule Nr. 3.2/3045, 03.03.2014 LVC vēstule Nr. 3.2/803, 27.08.2014. LVC vēstule Nr. 3.2/3563 un 13.10.2014 LVC vēstule Nr. 3.2/4153) ir vērsušies pie nekustamā īpašuma īpašnieka, skaidrojot atsavināšanas procesu, skaidrojot pretenzijas, kas radās no nekustamā īpašuma īpašnieka puses un veicot visas nepieciešamās darbības, lai noslēgtu vienošanos par nekustamā īpašuma atsavināšanu. Nemot vērā, ka Sabiedrības vajadzībām nepieciešamā nekustamā īpašuma atsavināšanas likumā noteiktajā termiņā nekustamā īpašuma īpašniece nav sniegusi atbildi uz nosūtīto atsavināšanas paziņojumu un līgums par nekustamā īpašuma labprātīgu atsavināšanu nav noslēgts, ir izpildīti Sabiedrības vajadzībām nepieciešamā nekustamā īpašuma atsavināšanas likuma 13.pantā noteiktie priekšnoteikumi likumprojekta par nekustamā īpašuma piespiedu atsavināšanu sabiedrības vajadzībām virzīšanai izskatīšanai Saeimā¹⁷.

No minētā secināms: 1) īpašniece izpildīja Sabiedrības vajadzībām nepieciešamā nekustamā īpašuma atsavināšanas likuma 11. panta trešajā daļā paredzēto prasību – sniegt piekrišanu labprātīgai īpašuma atsavināšanai;

2) īpašniece, vienlaikus ir izteikusi lūgumu - mainīt atsavināmos nekustamos īpašumu pret citiem līdzvērtīgiem nekustamajiem īpašumiem. Turklāt, atsaucoties uz vienošanos ar Ogres novada pašvaldību, kā iespējamus maiņas variantus, pieteicēja norādījusi Ogres novada pašvaldības īpašumā esošos nekustamos īpašumus, kuri, pieteicējas skatījumā, būtu līdzvērtīgi. No Ogres novada pašvaldības 2015. gada 9. septembra vēstules Saeimas Juridiskajai komisijai (Nr.1-12.1/997) secināms, ka pieteicēja lūdza Ogres novada domi izskatīt iespēju atsavināt par labu valstij noteiktus Ogres novada pašvaldībai piederošus zemes gabalus, kas būtu nepieciešami valstij savu funkciju izpildes nodrošināšanai, lai tā var iemainīt šīs zemes pret no [...] atsavināmo zemes gabalu;

3) atbildīgā institūcija ir noskaidrojusi, vai pieteicēja ir oficiāli vienojusies ar Ogres novada pašvaldību, kā arī noskaidrojusi Ogres novada pašvaldības viedokli. Anotācijā norādītais Ogres novada pašvaldības viedoklis neliecina, ka Ogres novada pašvaldība ir skaidrojusi LVC iespēju atsavināt Ogres novada pašvaldības īpašumā esošos īpašumus pieteicējas norādītiem mērķiem. No anotācijā norādītās informācijas nav gūstama arī pārlicība, vai LVC un Satiksmes ministrija mērķtiecīgi ir interesējusies par Ogres novada pašvaldības īpašumu atsavināšanas iespējām, kā arī nav gūstama pārlicība, ka LVC un Satiksmes ministrija ir vērtējusi citus valsts īpašumus, kurus varētu piedāvāt pieteicējai kā taisnīgu atlīdzību;

4) labprātīgās vienošanās process būtībā noslēdzās bez pienācīga izvērtējuma par to, vai valsts var piedāvāt citu nekustamo īpašumu atsavināmā nekustamā īpašuma vietā.

Atbildīgā valsts iestāde ir vispārīgi analizējusi atsavināmā nekustamā īpašuma iespējamo maiņu tikai ar tiem nekustamajiem īpašumiem, kurus, kā iespējamus maiņas variantus, piedāvāja pati īpašniece¹⁸. No Satiksmes ministrijas 2015. gada 2. oktobra vēstules Saeimas Juridiskajai komisijai ir noprotams, ka ir analizēta šāda procesa teorētiskā procedūra, taču nav konstatējams, ka būtu izskatīti konkrēti maiņas piedāvājumi pēc iestādes iniciatīvas.

¹⁷ Sk. Nekustamā īpašuma "Kaktiņi" atsavināšanas likuma anotācijas 2.punkts.

¹⁸ Tas cita starpā izriet no Satiksmes ministrijas 2015.gada 2.oktobra vēstules Nr.03-01.3/4122 Saeimas Juridiskajai komisijai 4.lp.

2.2. Pēc Nekustamā īpašuma “Kaktiņi” atsavināšanas likumprojekta iesniegšanas Saeimā, no Saeimas sēžu stenogrammām ir konstatējams:

1) Izskatot likumprojektu pirmajā lasījumā, Juridiskās komisijas priekšsēdētājs - deputāts Gaidis Bērziņš par likumprojekta virzīšanu kā izņēmuma gadījumu ir norādījis: “Juridiskās komisijas sēdē Satiksmes ministrijas pārstāvji norādīja uz to, ka dažādos veidos ir mēģinājuši uz vienošanās pamata atrisināt jautājumu par konkrētā nekustamā īpašuma atsavināšanu valstij, taču nezināmu iemeslu dēļ īpašniece no šiem dažāda veida priekšlikumiem ir atteikusies vai arī nav reaģējusi. Jāatzīst, ka arī Saeimas Juridiskā komisija sākotnēji atlika šī likumprojekta izskatīšanu, jo pirmoreiz, kad komisija skatīja šo likumprojektu, nebija ieradusies īpašniece, neraugoties uz to, ka komisija īpašnieci bija aicinājusi uz komisijas sēdi. Arī uz nākamo komisijas sēdi īpašniece neieradās un nepilnvaroja pilnvaroto pārstāvi, atkal neraugoties uz to, ka komisija vairākkārt gan rakstiski, gan arī telefoniski aicināja īpašnieci ierasties uz komisijas sēdi. Līdz ar to komisijai nav zināmi arī apsvērumi, kādēļ īpašniece nepiekrīt vienoties brīvprātīgi par minētā nepieciešamā zemesgabala atsavināšanu”¹⁹.

2) Izskatot likumprojektu otrajā lasījumā, Juridiskās komisijas priekšsēdētājs - deputāts Gaidis Bērziņš ir norādījis: “Šis ir izņēmuma gadījums. Jāatzīst, ka nekustamā īpašuma īpašniece nav ieradusies ne uz vienu Juridiskās komisijas sēdi, neraugoties uz vairākkārtējiem aicinājumiem, un tas faktiski liecina par viņas neieinteresētību savā ziņā šo jautājumu risināt”²⁰.

3) Izskatot likumprojektu otrajā lasījumā, Juridiskās komisijas priekšsēdētājs - deputāts Gaidis Bērziņš ir norādījis: “(..) pēc tam, kad minētais likumprojekts tika nosūtīts uz Saeimu izskatīšanai un to sāka izskatīt arī Juridiskā komisija, Juridiskajai komisijai nācās atlikt vienu sēdi un uz divām sēdēm neieradās nedz īpašniece, nedz īpašnieces pārstāvji. Tajā pašā laikā, izskatot likumprojektu pirms trešā lasījuma, uz Juridiskās komisijas sēdi ieradās īpašnieces pārstāve un aicināja minēto situāciju risināt ar īpašumu iespējamu apmaiņu.

Ņemot vērā šādu īpašnieces rīcību, kas faktiski izpaudās kā nevēlēšanās jeb negribēšana komunicēt ar atbildīgajām institūcijām, var izdarīt secinājumu, ka tas nesekmē risinājumu meklēšanu, lai izvairītos no piespiedu atsavināšanas.

Kolēģi! Es vērsu uzmanību uz šiem faktiem arī tādēļ, ka man ir zināms, ka Saeima šobrīd ir saņēmusi vēstuli no īpašnieces pilnvarotās pārstāves, zvērinātas advokātes, ar lūgumu šodien neskatīt šo jautājumu Saeimas sēdē, respektīvi, atlikt šī jautājuma izskatīšanu un risināt šo problēmu ar īpašumu maiņu.

Taču tajā pašā laikā, norādot uz to, ka īpašnieces līdzdarbošanās, viņas vēlme līdzdarboties, šajā procesā no paša sākuma, kā redzams, ir bijusi ne visai aktīva, kas, kā jau es minēju, nesekmēja risinājuma meklēšanu, Juridiskās komisijas vārdā es vēlos aicināt šodien tomēr skatīt šo likumprojektu”²¹.

No minētā, tiesībsarga skatījumā, ir izdarāmi divi secinājumi: pirmkārt, Saeima, pieņemot Nekustamā īpašuma “Kaktiņi” atsavināšanas likumu, ir paļāvusies uz Satiksmes ministrijas sniegto informāciju, ka ir izsmelti visi vienošanās līdzekļi. Otrkārt, Nekustamā īpašuma “Kaktiņi” atsavināšanas likuma pieņemšanas izņēmuma raksturs būtībā tiek pamatots ar to, ka atsavināmā nekustamā īpašuma īpašniece likumdošanas procesā nav sadarbojusies, kas attiecīgi ir bijis par iemeslu nespējai panākt vienošanos.

Var piekrist Saeimai, ka īpašnieka sadarbībai piespiedu atsavināšanas procesā ir liela nozīme, it īpaši savu interešu nodrošināšanai, un noteiktos gadījumos tas var būt par iemeslu, lai piemērotu nekustamā īpašuma piespiedu atsavināšanu. Piemēram, gadījumā, ja atbildīgā valsts iestāde ir sagatavojusi konkrētus piedāvājumus maņai, bet īpašnieks uz tiem nereaģē. Šādā gadījumā varētu runāt par patiesu nepieciešamību piemērot izņēmuma raksturu – piespiedu nekustamā īpašuma atsavināšanu. Un šajā gadījumā pretenzijas no īpašnieka puses būtu vērtējamas tiesā saskaņā ar Sabiedrības vajadzībām nepieciešamā nekustamā īpašuma atsavināšanas likuma 27. panta otro daļu.

¹⁹ Sk. <http://titania.saeima.lv/LIVS12/saeimalivs12.nsf/0/FA69E7870007331CC2257E59004B29A3?OpenDocument>

²⁰ Sk. <http://titania.saeima.lv/LIVS12/saeimalivs12.nsf/0/51955B9EE235B1A0C2257E7700475CA2?OpenDocument>

²¹ Sk. <http://titania.saeima.lv/LIVS12/saeimalivs12.nsf/0/5E99FBE1D971E78DC2257ED0003A6962?OpenDocument>

Taču konkrētajā gadījumā ir būtiski ņemt vērā apstākli, vai šī līdzdarbība patiesi būtu rezultējusies ar iespējamību panākt vienošanos ar īpašnieku Nekustamā īpašuma “Kaktiņi” atsavināšanas likuma pieņemšanas procesā. Kā jau tika minēts, no tiesībsarga rīcībā esošajiem materiāliem neizriet, ka Satiksmes ministrija būtu bijusi gatava piedāvāt konkrētus īpašumus maiņai (ne tikai tos, ko piedāvāja īpašniece). Līdz ar to, tiesībsarga skatījumā, pats par sevi fakts, ka pieteicēja nepietiekami līdzdarbojās, nav pietiekams iemesls, lai piemērotu piespiedu nekustamā īpašuma atsavināšanu. No tiesībsarga rīcībā esošajiem materiāliem ir redzams, ka Saeima ir atzinusi par pietiekamu Satiksmes ministrijas rīcību labprātīgās vienošanās procesā, taču nav konstatējams, ka likumprojekta izskatīšanas gaitā Satiksmes ministrija meklētu reālas iespējas atsavināmo īpašumu maiņai, kas arī reāli veicinātu pieteicējas līdzdarbošanos²².

Arī šajā gadījumā pieteicēja formāli var vērsties tiesā, pamatojoties uz Sabiedrības vajadzībām nepieciešamā nekustamā īpašuma atsavināšanas likuma 27. panta otro daļu, taču pēc būtības ir aktuāls jautājums, vai šāda tiesvedība būs efektīva un taisnīga attiecībā uz privātpersonu. Proti, ja konkrēti nekustamā īpašuma maiņas varianti nav vērtēti un piedāvāti pirms likuma pieņemšanas (arī likuma pieņemšanas laikā), tad īpašniekam, kuram piespiedu kārtā atsavina nekustamo īpašumu, tiesai ir jālūdz uzlikt par pienākumu atbildīgajai valsts iestādei veikt to, ko vajadzēja izdarīt pirms likuma pieņemšanas, tā kā tiesas kompetencē nav noteikt konkrētu īpašumu, ko piedāvāt maiņai. Šajā gadījumā personai, kuras pamattiesības jau ar atsavināšanas procesu kā tādu tiek ierobežotas (uzliekot papildus zināmu administratīvo slogu), attiecīgā tiesvedība ir uzskatāma par nesamērīgu un netaisnīgu apgrūtinājumu no valsts puses. Tiesvedības rezultāts labākajā gadījumā beigtos ar pienākuma uzlikšanu atbildīgajai valsts iestādei meklēt un piedāvāt maiņai līdzvērtīgus nekustamos īpašumus, kas atsavināšanas procesu (līdz ar to arī privātpersonas tiesību ierobežošanu) pagarinātu, kas ne pavisam nav sabiedrības vajadzībām nepieciešamā īpašuma atsavināšanas procesa mērķis – nodrošināt caurskatāmu, efektīvu un taisnīgu kārtību, kādā nekustamais īpašums atsavināms sabiedrības vajadzībām²³.

Tiesībsarga skatījumā, šāda tiesvedība konkrētajā gadījumā no privātpersonas tiesību ievērošanas viedokļa nav taisnīga un efektīva²⁴. Vienlaikus jāatzīst - nav izslēdzams, ka šāda tiesvedība, iespējams, būtu efektīva un taisnīga, ja speciālais likums tiktu pieņemts noteiktos spiedīgos apstākļos (piemēram, pastāvētu steidzamība apgrūt Eiropas Savienības vai citā ārējā finansējuma saņemšanu), kā dēļ arī nav iespējams pienācīgi izvērtēt un piedāvāt attiecīgu maiņas īpašumu. Taču šādā gadījumā attiecīgai motivācijai ir jāparādās likumdošanas procesa materiālos. Nekustamā īpašuma “Kaktiņi” atsavināšanas likuma gadījumā tiesībsargs nekonstatē šādu spiedīgu apstākļu pastāvēšanu.

Nemot vērā minēto, tiesībsarga skatījumā, Saeima Nekustamā īpašuma “Kaktiņi” atsavināšanas likumu ir pieņēmusi, neievērojot Satversmes 105. panta ceturtajā teikumā paredzētos noteikumus par izņēmuma gadījumu. Līdz ar to ir pamats uzskatīt, ka Nekustamā īpašuma “Kaktiņi” atsavināšanas likums neatbilst Satversmes 105. panta ceturtajā teikumam. Tiesībsargs atkārtoti vērš Satversmes tiesas uzmanību, ka tiesībsarga secinājumi ir izdarīti, balstoties uz tiesībsarga rīcībā esošajiem materiāliem.

3. Sniedzot atbildi uz tiesneša uzdotajiem jautājumiem, tiesībsargs norāda sekojošo.

Uz 1.jautājumu - vai no Satversmes 105. panta un Sabiedrības vajadzībām nepieciešamā nekustamā īpašuma atsavināšanas likuma izriet īpašnieka tiesības kā taisnīgu atlīdzību prasīt atsavināmā nekustamā īpašuma vietā citu nekustamo īpašumu, atbilde ir sniegta tiesībsarga viedokļa 1.3.1.sadaļā, 3. l.p.

²² No brīža, kad pieteicēja izteica vēlmi mainīt atsavināmo īpašumu uz citu līdzvērtīgu īpašumu, līdz speciālā likuma pieņemšanai ir pagājis vairāk nekā gads.

²³ Sk. Sabiedrības vajadzībām nepieciešamā nekustamā īpašuma atsavināšanas likuma 1. pantu.

²⁴ Šis apsvērums cita starpā tiek balstīts uz atziņu, ka, veicot nekustamā īpašuma piespiedu atsavināšanu, tiesības uz īpašumu tiek ierobežotas visbūtiskākajā veidā. Sk. Satversmes tiesas 2009.gada 21.oktobra sprieduma lietā Nr.2009-01-01, 13.3.punktu.

Uz 2.jautājumu - *vai valstij, atsavinot nekustamo īpašumu, ir pienākums kā taisnīgu atlīdzību piedāvāt īpašniekam atsavināmā īpašuma vietā citu līdzvērtīgu nekustamo īpašumu? Kādai būtu jābūt atbildīgās valsts pārvaldes iestādes, kura ierosina īpašuma atsavināšanu, un likumdevēja rīcībai situācijā, kad īpašnieks kā taisnīgu atlīdzību lūdz piešķirt citu nekustamo īpašumu nevis samaksu bezskaidras naudas norēķinu veidā*, atbilde ir sniegta tiesībsarga viedokļa 1.3.2. un 1.4.sadaļā, 4. un 5. lp.

Atbildot uz 3.jautājumu – *vai gadījumā, ja īpašnieks vēlas saņemt taisnīgu atlīdzību citā formā un institūcija to var nodrošināt, likumdevēja rīcība, atsakoties nodrošināt citu atlīdzības veidu, atbilst Satversmes 105. pantam*, – papildus tiesībsarga viedokļa 1.4.sadaļā minētajam, norādāms, ka likumdevēja kompetencē nav noteikt atlīdzības kompensācijas veidu, taču, likumdevējam ignorējot labprātīgas vienošanās procedūras nozīmīgumu, it īpaši, kad atbildīgā valsts pārvaldes iestāde var nodrošināt taisnīgu atlīdzību citā formā, likumdevēja rīcība, tiesībsarga skatījumā, katras konkrētās lietas apstākļos varētu tik atzīta par neatbilstoši Satversmes 105.pantam.

Uz 4.jautājumu – *vai var piekrist Saeimas atbildes rakstā norādītajam, ka, lemjot par īpašuma piespiedu atsavināšanu, Saeima pārlicinās vienīgi par to, vai noteiktais atlīdzības apmērs ir taisnīgs, taču tā ar likumu nenosaka atlīdzības apmēru un konkrētu tā veidu* - atbilde ir sniegta tiesībsarga viedokļa 1.4.sadaļā, 5. lp.

Atbildot uz 5.jautājumu – *kādā kārtībā risināmi strīdi par konkrētu kompensācijas veidu*, norādāms, ka Sabiedrības vajadzībām nepieciešamā nekustamā īpašuma atsavināšanas likuma 27. panta otra daļa nosaka: “Strīdu par institūcijas noteikto atlīdzību un izmaksājamās atlīdzības apmēru izskata tiesa Civilprocesa likumā noteiktajā kārtībā”.

No minētās tiesību normas izriet, ka strīdi par konkrētu kompensācijas veidu izskatāmi vispārējās prasības kārtībā. Civilprocesa likums kā vienīgo izņēmumu attiecībā uz šo lietu kategorijām paredz paātrinātu tiesvedības uzsākšanu, proti, Civilprocesa likuma 149. panta devītā daļa nosaka, ka lietās par prasījumiem, kas izriet no nekustamā īpašuma atsavināšanas sabiedrības vajadzībām, tiesas sēde nosakāma 15 dienu laikā pēc paskaidrojuma saņemšanas vai tā iesniegšanas termiņa notecēšanas, vai pēc sagatavošanas sēdes, vai pēc mediācijas termiņa notecēšanas. Ja pierādījumi par mediācijas rezultātu tiesā saņemti pirms tiesneša noteiktā termiņa, tiesnesis var noteikt jaunu tiesas sēdes dienu.

Jānorāda, ka šī tiesību norma nebūt nenozīmē, ka attiecīgais strīds tiesā tiks izskatīts paātrinātā kārtībā.

Papildus apsvērumi par strīdiem par konkrēta kompensācijas veida noteikšanu skat. tiesībsarga viedokļa 2.2. sadaļā, 7., 8. lp.

Atbildot uz 6.jautājumu – *vai, izvērtējot apstrīdētā likuma atbilstību Satversmes 105.pantam, ir nozīme apstāklim, ka sabiedrības vajadzībām ir atsavināta tikai daļa no nekustamā īpašuma (zemes vienības daļa 0,71 ha un 0,25 ha patībā no kopējās platības 13,47 ha)*, tiesībsargs uzskata, ka šim apstāklim konkrētajā gadījumā nav nozīmes, jo no tiesībsarga rīcībā esošajiem materiāliem neizriet, ka šis apstāklis ir bijis nozīmīgs arguments atbildīgajai valsts iestādei, nosakot konkrētu kompensācijas veidu, un likumdevējam, izlemjot piespiedu atsavināšanas nepieciešamību. Tiesībsargs neizslēdz, ka šim apstāklim varētu būt juridiska nozīme, ja to cita starpā izmantotu kā pamatojumu minētā jautājuma vērtēšanā.

Ar cieņu

tiesībsargs

J.Jansons